

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE UNESCO DÜNYA BELLEĞİ PROGRAMININ BELGESEL MİRASIN KORUNMASINDAKİ ROLÜ

THE PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE AND THE ROLE OF THE UNESCO WORLD MEMORY PROGRAM IN THE PRESERVATION OF DOCUMENTARY HERITAGE

Haydar YALÇIN* - Mutlu Tahsin ÜSTÜNDAĞ**
Togay Seçkin BİRBUDAK* - Prof. Dr. Mustafa SAFRAN******

Makale Bilgisi Article Info

Başvuru: 28 Nisan 2017	Received: April 28, 2017
Hakem Değerlendirmesi: 26 Mayıs 2017	Peer Review: May 26, 2017
Kabul: 13 Haziran 2017	Accepted: June 13, 2017
DOI Numarası: 10.22520/tubaked.2017.15.014	DOI Number: 10.22520/tubaked.2017.15.014

Özet

Kültürel mirasın risklere karşı korunmasının uluslararası düzeyde kurumsallaşması için gereken farkındalığın II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin görülmesiyle oluştuğunu söylemek mümkündür. Savaş, terör, çatışma vb. gibi yıkıcı eylemlerin kültürel varlıklar üzerindeki etkilerinin engellenmesine yönelik çabalara UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) tarafından geliştirilen sözleşmelerin öncülük ettiği görülmektedir. 1954 yılında kabul edilen ve 1999 yılında revize edilen Lahey Sözleşmesi ile kültürel varlıkların karşı karşıya olduğu risklere dikkat çekilmiş bu konuda devletlerin benimsemesi gereken yaklaşımlar tanımlanmıştır. Çalışmamızda Mimari miras, Sit, Kentsel Sit, Arkeolojik Sit, Kırsal Sit, Geleneksel Mimari Miras, Endüstri Mirası, Modern Mimari Mirası (20. yy Mimari Mirası), Su Altı Kültürel Mirası ile Kültürel Peyzaj Alanları vb. gibi kültürel mirasın kendine has özelliklerine göre adlandırılan ve farklı uygulamalarla korunmaya çalışılan kültürel miras içerisinde belgesel mirasın korunması için Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından yürütülen Dünya Belleği Programı ile Dünya Belleği Kütüğü hakkında bilgiler verilerek programın çalışma esasları ile kütüğe kayıt edilmesi için önerilmesi planlanan belgesel mirasın taşınması gereken özelliklere yönelik bilgiler verilecektir. Bu sayede ülkemizdeki belgesel mirasın korunmasına yönelik uygulamalar hakkında farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Belgesel miras, UNESCO, UNESCO Dünya Belleği Programı, Türkiye.

* Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Dünya Belleği İhtisas Komitesi Üyesi e-posta: haydar.yalcin@gmail.com

** Dr. , Gazi Üniversitesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Dünya Belleği İhtisas Komitesi Üyesi e-posta: mutlutahsin@gmail.com

*** Yrd. Doç. Dr., UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Dünya Belleği İhtisas Komitesi Üyesi Gazi Üniversitesi, e-posta: tsbirbudak@gmail.com

**** Prof. Dr., UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Dünya Belleği İhtisas Komitesi Başkanı, e-posta: safran@gazi.edu.tr

Abstract

Awareness of the need to institutionalize the protection of cultural heritage against risks at the international level II. It is possible to say that the effects of the World War were seen. War, terror, conflict, etc. It seems that the contracts developed by UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) have been leading the way to prevent the effects of destructive actions on cultural assets. The Hague Convention, adopted in 1954 and revised in 1999, draws attention to the risks faced by cultural assets and identifies the approaches that governments should adopt. Our work includes architectural heritage, Sit, Urban Site, Archaeological Site, Rural Site, Traditional Architectural Heritage, Industrial Heritage, Modern Architectural Heritage (20th Century Architectural Heritage), Underwater Cultural Heritage and Cultural Landscape Areas (UNESCO) for the preservation of the documentary heritage of the cultural heritage which is named according to the specific characteristics of the cultural heritage such as the cultural heritage and the protection of the documentary heritage by the different practices of the World Heritage Program. Will be given information about the characteristics of the documentary heritage that is planned to be proposed. In this way, it is aimed to raise awareness about the applications for the preservation of documentary heritage in our country.

Keywords: Documentary heritage, UNESCO, Unesco Memory of the World (MoW), Turkey.

Giriş

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) vb. gibi uluslararası kurumlar, organizasyonlar tarafından hazırlanan sözleşmelerde, uluslararası hukuk metinlerinde ya da ulusal düzeyde kullanılan yasalarda ve yönergelerde kültürel mirasın farklı kategorilere ayrıldığı görülmektedir; Somut Kültürel Miras, Taşınır Kültürel Miras (tablolar, heykeller, sikkeler, el yazmaları, arkeolojik eserler vs.), Taşınmaz Kültürel Miras (anıtlar, arkeolojik sitler, tarihi kent dokuları vs.), Sualtı Kültürel Mirası (batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri), Somut Olmayan Kültürel Miras (sözlü gelenekler, gösteri sanatları, ritüeller vs.), Doğal Miras (Kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar vb.). Belgesel miras da bu bağlamda değerlendirilebilecek insanlık tarihinin ortak mirasına yönelik bilgileri içeren yazılı belgelerden oluşan mirası olarak tanımlanabilir¹.

Kültürel Miras ve Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Kavramsal Çerçeve

Kültürel Miras “geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın, sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimledikleri bir kaynak grubu olarak tanımlanabilir². Mimari miras, Sit, Kentsel Sit, Arkeolojik Sit, Kırsal Sit, Geleneksel Mimari Miras, Endüstri Mirası, Modern Mimari Mirası (20. yy Mimari Mirası), Su Altı Kültürel Mirası ile Kültürel Peyzaj Alanları vb. gibi kültürel mirasın kendine has özelliklerine göre adlandırıldıkları görülmektedir.

Kültürel Mirasın korunmasının kültür varlıklarının savaş vb. gibi silahlı çatışma ortamlarında zarar görmesiyle birlikte meydana gelen farkındalıkla ivme kazandığını söylemek mümkündür. Bu amaçla yapılan uygulamaların başında savaş hukuku ve kurallarına ilişkin Lahey Sözleşmesi’nin³ yönetmeliklerinde, din, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalar, tarihi eserler ve hastanelere yapılacak saldırıların yasaklandığı görülürken, kültür varlıkları ile okullar gibi kamunun ortak kullanımına tahsis edilmiş olan sivil kullanım alanlarının da bu kapsama dâhil edildiği görülmektedir. Milletlerin insanlığın ortak mirasına sağladığı katkıyı ön plana çıkarmak için her milletin dünya kültürüne kendinden bir şey katmış olduğu, hangi millete ait olursa olsun kültür eserlerine verilecek zararın bütün insanlığın kültür hazinesine karşı işlenmiş tecavüz sayılacağı

anlayışının benimsendiği Dünya Miras Sözleşmesinde, “kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasına verilen zararın bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma” olarak tanımlandığı görülmektedir. Kültürel ve doğal miras parçalarının istisnâ bir öneme sahip olduğu ve bu nedenle tüm insanlığın dünya mirasının birer parçası olarak korunması gerektiğini, kültürel ve doğal mirasın korunmasında milletlerarası işbirliği sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile kültür ile kültürel miras alanında kabul edilen belgelerde “ortak miras” anlayışının öncelikli olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. İnsanlığın ortak mirasının UNESCO evrensel bildirgesinde⁴ de öne çıkarıldığı görülmekle birlikte, yaratıcılığın kaynağı olarak gösterilen kültürel mirasın mümkün olan her haliyle korunması, gelecek kuşakların da erişimine sunulması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Çeşitli isimlerle anılan kültürel mirasın basılı ve yazılı eserlerden oluşana diğer bir ifade ile belgesel mirasın korunmasına ve sonraki nesillere aktarılmasına yönelik çalışmalarda bulunan ise UNESCO Dünya Belleği Programı’dır. Program; insanlık tarihinin, kültürel ve sosyal belleğini oluşturan çeşitli nedenlerle (savaş, doğal afet vb. gibi) ortadan kaybolma tehlikesi bulunan belge ve bilgilerin yeryüzünün ortak değerleri olarak korunmasını ve dijital ortamda paylaşılmasını sağlamak üzere Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından 1992’de kurulmuştur⁵. UNESCO Bilgi ve İletişim Sektörü’ne ait “Bilgi Toplamları İnşası” başlıklı temasının altında yer alan Dünya Belleği Programı, çalışma ve etkinliklerini 1992 yılından bu yana sürdürmektedir. Programın en görünen yüzü olan Dünya Belleği Kütüğü ise 1995 yılında oluşturulmuş, kütüğe ilk kayıt 1997 yılında alınmıştır.

Programın ana hedefleri arasında yeryüzünün belgesel mirasının en uygun tekniklerle korunmasını kolaylaştırmak, belgesel mirasa evrensel düzeyde erişim için gereken sosyal ve kültürel altyapıyı oluşturmak, belgesel mirasın varlığı ve önemi hakkında dünya çapında farkındalık oluşturmak yer almaktadır.

Çalışmamızın amacı belgesel mirasın önemi ve korunması hususunda UNESCO nezdinde yapılan çalışmalar hakkında farkındalık seviyesinin artırılmasını sağlamak ve belgesel mirasın sonraki nesillere aktarılabilmesi için gerekenler hakkında bilgiler vermektir. UNESCO Dünya Belleği Programı sadece belgesel mirasın korunmasını değil aynı zamanda belgesel mirasın sonraki nesillere aktarılmasını ve erişilebilir olmasını da sağlamayı

¹ Booms / Joldersma / Klumpenhouwer 1987.

² ISMEP 2016.

³ http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/d78281b57424376_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi.

⁴ http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kulturel_ifadelerin_cesitliliği/EVRENSEL_B%C4%B0LD%C4%B0RGE.pdf.

⁵ Vikipedi 2016.

hedefleyen bir programdır. Çalışmamızda aynı zamanda ülkelerin programa kaydettirdikleri belgesel miraslar üzerinden programı nasıl algıladıkları, belgesel mirası nasıl tanımladıklarına yönelik çıkarsamalara da yer verilmiştir.

Dünya Belleği Programının Yapısı ve Tarihi

Sekreteryası Paris'te bulunan genel merkez tarafından yürütülen dünya belleği programının, yürütücülüğü Uluslararası Danışma Kurulu (IAC) tarafından gerçekleştirilmektedir. 1992 yılında Saraybosna'daki Ulusal Kütüphanenin yok edilmesi, programın kurulmasına öncülük etmiştir. 1993 yılından itibaren iki yılda bir düzenli olarak konu uzmanlarını bir araya getiren Uluslararası Danışma Kurulu; hükümetlerin, uluslararası organizasyonların ve vakıfların belgesel mirasın korunması konusunda farkındalığını artırma ve projelerde paydaşlık kurulması vb. konularda koordinatör görevi üstlenmektedir⁶. Danışma kurulu başvuruları inceleyen ve belgesel miras listesine katılmasına karar veren başvuru komitesi, teknoloji komitesi, tanıtım ve pazarlama komitesi ile eğitim ve araştırma komitesi olmak üzere dört alt komiteden oluşmaktadır⁷.

Kuruluşundan iki yıl sonra, 1995 yılında belgesel mirasın korunmasını ve kamuoyunda haberdarlık düzeyinin artırılması amacıyla Dünya Belleği Kütüğü oluşturulmuştur. Belgesel mirasın korunmasına yönelik çalışmalara ivme kazandırmak amacıyla, danışma kurulu tarafından 7 pilot proje geliştirilmiştir. Bu projeler:

- Prag Milli Kütüphanesi'nin koleksiyonunun tanıtımına yönelik CD-ROM çalışması,
- Bulgarca el yazmaları için hazırlanan etkileşimli CD-ROM,
- Avrupa halkının kökenine dair bilgiler içeren 13.yy el yazması Radziwill Günlüklerinin (chronocile) CD-ROM prototipi,
- Yemen Sana Camisi'nin çatısındaki Kur'an metinlerinin tanıtım CD-ROM'u,
- Yedi Latin Amerikan ülkesini kapsayan ortak bir gazetenin mikrofilme alınmasını içeren "Memoria de Iberoamerica" projesi,
- Kandilli Rasathanesi'ndeki elyazmalarının korunması, kataloglanması ve dünyada tarihinin ilk astronomik bilgilerini içeren belgelere yönelik CD-ROM,
- Moskova Rus Devlet Kütüphanesi'nde korunan 15. ve 16.yüzyıllarının Slavik elyazmaları koleksiyonunun korunması ve erişiminin iyileştirilmesine yönelik "Memory of Russia" projesi.

Belgesel Mirasın Dünya Belleği Kütüğü'ne Kaydı İçin Başvuru Süreci

Başvuru sürecinde dikkat edilmesi gereken bir dizi noktadan bahsetmek mümkündür. Başvuruların tamamı, danışma kurulunun ilgili alt komisyonu tarafından değerlendirilmektedir. Başvuruya konu olan belgesel mirasın tercihen bir web sitesi üzerinden kamunun erişimine sunulmuş olmasının avantaj sağladığı söylenebilir⁸. Uluslararası Dünya Belleği Kütüğü'ne başvuru sürecinde kapsamlı bir adaylık dosyasının hazırlanması gerekmektedir. UNESCO tarafından hazırlanan güncel adaylık formu on ana başlık ve çeşitli alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu başlık ve alt başlıklar aşağıda aşamalı olarak verilirken ülkemiz adına kayıtlı miraslara ilişkin açıklamalarda ilgili başlık altında sunulmuştur:

1. Söz konusu formun ilk başlığı özet bilgisini içermektedir. Bu başlık altında aday gösterilen mirasın en temel özellikleri kısaca ve kapsayıcı bir şekilde ifade edilmelidir. Bu kısım en fazla 200 kelime ile sınırlandırılmıştır. Özet başlığı altında yer alan bilgilerin aday gösterilen mirasın vitrini olduğunu unutmamak gerekir.
2. Adaylık başvuru formunun ikinci kısmı başvuruda bulunan UNESCO komisyonlarına ait bilgileri içermektedir. Herhangi bir mirasın Uluslararası Dünya Belleği Kütüğü'ne kaydedilmesi için başvuru sahibinin kurumsal bilgileri ve iletişim kanalları bu bölümde ele alınmaktadır. Bu başlık altında yer alacak kurum ya da kurumların nicelik ve niteliği programa kaydedilmesi planlanan mirasa verilen desteği ifade etmesi açısından önemlidir.
3. "Belgesel Mirasın Kimliği ve Tanımı" başlığını taşıyan üçüncü bölümde aday gösterilen eserin kimlik bilgisi, kayıtlı bulunduğu yere dair katalog detaylarının sunulması, ayrıca aday olarak sunulan eserin özellikleri doğrultusunda görsel-işitsel kaydının da dosyaya eklenmesi gerekmektedir. Buna ilaveten başvuru eserin tarihine dair bilgilerin ve söz konusu eser ile ilgili olarak evrensel boyutta yapılan çalışma ve değerlendirmeleri içeren bir bibliyografya kısmının hazırlanması şarttır. Bu bölümün son alt başlığı, başvuru miras ile ilgili olarak uzman niteliğinde bilgiye sahip bağımsız kişi-kuruluşlara ait bilgileri içermektedir. Bu kısımda en fazla üç kişi ya da kurumun bilgileri sunulabilir. UNESCO'nun bu kısımda belirtilen uzmanlardan görüş almakla birlikte başka kaynaklardan da yararlanabileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.
4. "Yasal Bilgi" başlığını taşıyan dördüncü bölümde söz konusu mirasın sahibi ile an itibariyle mirastan

⁶ Oğuz 2005, s. 322.

⁷ Harvey 2007.

⁸ Edmonson 2002.

sorumlu bulunan kişi/kurumun bilgileri yer almaktadır. Buna ek olarak mirasın korunması hususunda yasal ve idari sorumluluk durumu, eserin erişilebilirliği ve esere ait telif durumu hakkında bilgiler de bu bölümde ele alınmaktadır. UNESCO Uluslararası Dünya Belleği programının önemli hedeflerinden birinin de kıymet biçilen eserlere erişimin sağlanması ve teşvik edilmesi olduğu göz önüne alındığında başvuruda bulunulan eserin erişimi hususunda bir kısıtlamanın olup olmadığının açıkça belirtilmesi ve eser ile ilgili yapılmış ya da yapılacak dijitalleştirme planı hakkında bilgi verilmesi de önemlidir. Telif ile ilgili bilginin ise UNESCO Dünya Belleği kayıt sürecinde bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

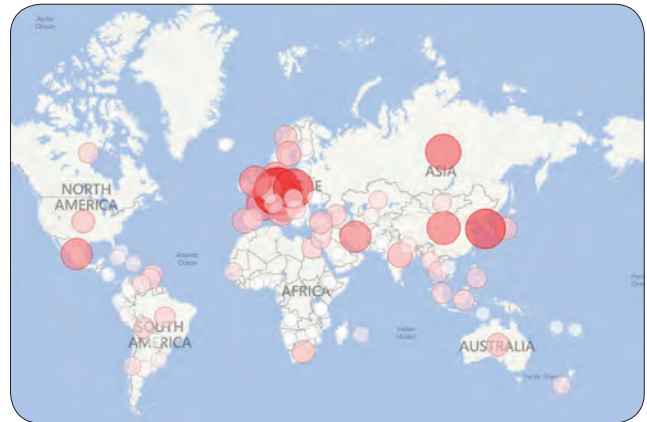
5. Başvuru formunun beşinci boyutunda ilk olarak mirasın aslına uygunluğu tartışılmakta, sonrasında ise dünya için ifade ettiği önem dile getirilmektedir. Bu kapsamda başvuruya konu olan mirasın dünyada eşsiz olup olmadığı, ortadan kaybolması durumunda insanlık mirasına zarar gelip gelmeyeceği ve tarih içerisinde bulunduğu/üretildiği bölgeye ve dünyaya etki ya da katkısının ne olduğu sorularına cevap aranmaktadır. Söz konusu bölümün son kriterinde ise konu edilen eserin zaman, yer-mekân, insanlar, konu-tema, form-biçim ile sosyal-manevi-toplumsal önemi ölçütleri bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu ölçüt içerisinde mirasın bulunduğu zamanın ruhunu yansıtır yansıtmadığı, herhangi bir yer hakkında kritik öneme sahip bir bilgi içerip içermediği, insanlar için sosyal, politik, endüstriyel bir gelişim veya gerilemenin habercisi olup olmadığı, konu-tema açısından herhangi bir bilim alanında gelişimi temsil edip etmediği, form-biçim açısından sanatsal, görsel ya da edebi yönden bir değere sahip olup olmadığı ve son olarak da insanların sosyal, toplumsal veya manevi değerleri açısından bir kıymet içerip içermediği tartışılmalıdır. UNESCO Dünya Belleği açısından bahse konu altı kıtadan en az birinin sağlanması şarttır.
6. “Bağlamsal Bilgi” başlıklı altıncı bölümde iki alt başlık karşımıza çıkmaktadır. Aday gösterilen eser enderlik/nadirlik ve güvenilirlik açısından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Başvurusu yapılacak olan eserin öne çıkan yönü ile onu benzerlerinden ayıran özelliği ile korunması hususu bu bölümün kapsamı içerisinde yer almaktadır.
7. Yedinci bölüm “Paydaşlara Danışma” başlığı altında adaylık sürecinde başvuruda bulunan kurum haricinde başka bir kurum ile temasa geçilip geçilmediği ve aday mirasın önemi ve korunması hususunda ne gibi temaslarda bulunduğu ifade edilmelidir. Burada öncelikli olarak mirasın bulunduğu ülkenin söz konusu mirası koruma altına alması ve erişime hazır hale getirmesi gerekmektedir.
8. Aday miras üzerindeki risklerin değerlendirildiği

sekizinci boyutta miras üzerinde herhangi bir risk unsurunun bulunup bulunmadığı ve risk altında ise bu riskin sebepleri ve boyutları üzerinde durulmaktadır.

9. “Koruma ve Erişim Yönetim Planı” başlığı altında konu edilen mirasın yönetimi üzerinde bir planın olup olmadığı tartışılmaktadır. Eğer miras üzerinde halihazırda bir plan dâhilinde yönetim kurulmuş ise bu yönetim planının bir özeti istenmekte; bir yönetim tesis edilmemiş ise mirasın korunması ve gözetimi hakkında bilgi verilmesi talep edilmektedir.
10. Başvuru formunun son kısmı ek bilgileri içermektedir. Bu bölüm içerisinde mirasın UNESCO Uluslararası Dünya Belleği Kütüğü’ne kaydı için destek mahiyeti taşıyan ek bilgiler ile adaylık başvurusunun olumlu değerlendirilmesi durumunda bahsi geçen mirasın programın gelişimine nasıl katkı sağlayacağı hakkında bir değerlendirme yapılması istenmektedir.
11. Görüldüğü üzere başvuruda istenen raporda belgesel mirasın özellikleri ve insanlık tarihi için önemini ifade edecek unsurların başlıklar altında ifade edilmesi beklenmektedir.

Ülkelere Göre Belgesel Miras’ın Dağılımı

2016 yılının sonuna kadar kayıt edilmiş olan Dünya Belleği Kütüğü’nde yer alan belgesel mirasların ülkelere göre sayısal dağılımını gösteren Figür 1 incelendiğinde Avrupa ülkelerinin bu konuda diğer ülkelere göre bir üstünlük oluşturduğu görülmektedir. Burada ülkelerin kendi milli komisyonları altında uzman ihtisas komitelerini zamanında oluşturması, farkındalık düzeylerinin bu anlamda yüksek olması etkili faktörler olarak ifade etmek mümkündür. Ayrıca yukarıda da belirtildiği üzere sadece milli komisyonlar değil ülkedeki kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve diğer organizasyonların belgesel miras konusundaki farkındalığı, birlikte çalışabilirlik adına önemli faktörlerdir.

Figür 1 - Dünya belleği, kütüğüne kayıtlı belgesel mirasın ülkelere göre dağılımı / İngilizce alt yazılar gelecek

Unesco Dünya Belleği Kütüğü'nde Türkiye

2016 yılı itibariyle Türkiye tarafından UNESCO Uluslararası Dünya Belleği Kütüğü'ne kaydedilmiş 5 miras bulunmakta olup; bu miraslarla ilgili başvuru sahipliği şu şekildedir:

Günümüze dek Türkiye'nin önerisiyle Dünya Belleği listesine kaydedilen belgesel miras listesi:

Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü El Yazmaları⁹

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK) tarafından UNESCO Uluslararası Dünya Belleği Kütüğü'ne dâhil edilen ilk miras olarak 2001 yılında kabul alan "Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü El Yazmaları" matematik, tıp ve astronomi alanları başta olmak üzere 581 ciltte yer alan 1339 el yazması eserin bulunduğu ve bu yönüyle dünya çapında belki de tek olma özelliği taşıyan bir kütüphanedir. Bu eserlerin 882 tanesi Türkçe, 414 tanesi Arapça ve 103 tanesi de Farsça'dır. Bu koleksiyon İslam ve Osmanlı bilim dünyasının en nadide kaynaklarının başında gelmektedir. Boğaziçi Üniversitesi'nin başvuru sahibi rolünü üstlenmiştir.

Figür 2 - Kandilli Rasathanesi'nde bulunan el yazması eserden örnek bir sayfa / İngilizce altyazılar gelecek

Boğazköy Hitit Çivi Yazılı Tabletleri¹⁰

Anadolu'nun kadim medeniyetlerinden biri olan Hititler'e ait Boğazköy (Hattusas)'da bulunan yaklaşık 25.000 adet çivi yazılı kil tabletler sadece Hititlerin değil bütün Anadolu ve Orta Doğu'nun siyasi, sosyal, ekonomik, askeri, dini ve sanatsal hayatının

Figür 3 - Boğazköy tabletlerinden bir örnek / İngilizce altyazılar gelecek

öğrenilmesine sunduğu katkı açısından eşsiz nitelikte tarihi buluntulardır. Boğazköy tabletlerinde ise T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Boğazköy Kazı Heyeti Başkanının başvuru sahibi olduğu görülmektedir.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki İbni Sina Eserleri¹¹

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan ve 2003 yılında programa dâhil edilen İbn-i Sina'nın eserlerine ait başvuru UTMK ile birlikte T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphane ve Yayımlar Genel Müdürlüğü sahipliğinde yapılmıştır. İlişkili kurum olarak da eserlerin bulunduğu Süleymaniye

Figür 4 - Süleymaniye Kütüphanesi'nden İbn-i Sina'nın El-Kanun fi't-Tıbb eserinin kapak sayfası / İngilizce altyazılar gelecek

⁹ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/memory-of-the-world/register/full-list-of-registered-heritage/registered-heritage-page-4/kandilli-observatory-and-earthquake-research-institute-manuscripts/>

¹⁰ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,63125/bogazkoy-tabletleri-ve-sfenks-almanya-1924-1942-1980198-.html>

¹¹ <http://www.unesco-ci.org/photos/showphoto.php/photo/5702/title/title-page-of-al-qanun/cat/985>

Kütüphanesi başvuru dosyasında yerini almıştır. İbn-i Sina, XI. yüzyılda yazmış olduğu eserlerle sadece İslam dünyasını değil Avrupa'yı da derinden etkilemiştir. İbn-i Sina'nın tıp, astronomi, matematik, kimya, psikoloji ve mantık alanlarında 263 eser kaleme almış olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte bu büyük İslam âliminin bütün eserlerinin el yazmalarının bulunduğu dünyadaki tek kütüphane Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'dir. Bu kütüphanede İbn-i Sina tarafından yazılmış farklı zamanlara ait olmakla birlikte birbirinden değerli 600 el yazması bulunmaktadır.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi

2013 yılında UNESCO Uluslararası Dünya Belleği Kütüğü'ne kaydedilen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı "Seyahatname" adlı eserin başvuru sürecinde UTMK ile birlikte T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile yine aynı bakanlığa bağlı Milli Kütüphane'nin adları zikredilmiş, söz konusu eserin bulunduğu iki kütüphane de ilişkili kurum olarak başvuru dosyasında yer almıştır. İslam coğrafyasının ve belki de tüm dünyanın en uzun ve en kapsamlı gezi/seyahat eseri olan Seyahatname, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı coğrafyasını gezen Evliya Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. 10 ciltten oluşan bu eser, XVII. yüzyılda üç kıtada hüküm süren Osmanlı Devleti'nin ve hinterlandının coğrafî, topoğrafik, şehircilik, idari, sosyal, kültürel, ekonomik, dini, kültürel ve folklorik özelliklerini ayrıntılı bir biçimde ortaya koyması açısından eşsiz bir kıymete sahiptir.

Kültepe Eski Asur Ticaret Arşivleri

Mezopotamya tarihinin önde gelen uygarlıklarından biri olan Asur Devleti'nin Kültepe'de (Kaniş) kurmuş oldukları koloniden kalma yaklaşık 23.500 adet tabletten oluşan külliyyat, eskiçağ dünya ticaret tarihinin eşsiz hazinelerinden biri konumundadır. Söz konusu tabletler sayesinde Mezopotamya ve Anadolu'nun milat öncesi dönem ticari, siyasal, sosyal ve hukuki tarihine dair birçok bilgi elde etmek mümkündür. 2015 yılında söz konusu programa kabul edilen "Kültepe Eski Asur Ticaret Arşivleri"ne ait başvuru dosyasında ise UTMK ile birlikte yine T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü başvuru sahibi olarak yer almaktadır. İlişkili kurumlar olarak ise İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile Bursa ve Kayseri Müzeleri bulunmaktadır.

Sonuç

2005 yılında imzalanan ve 1 Haziran 2011'de yürürlüğe giren Avrupa Konseyi Cemiyeti Kültürel Mirasının Değerine İlişkin Çerçeve Sözleşmesi, kültür varlıklarının korunmasına dair önemli girişimlerden biridir. "Kültürel mirasa ilişkin haklar, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde tanımlandığı üzere, kültürel yaşama katılma hakkına özgü haklar arasında zikredilmektedir. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin 27. maddesinde vurgulandığı gibi, herkes, toplumun kültür hayatına, sanatın tadını çıkarmak için özgürce katılma ve bundan yararlanma hakkına sahiptir.

Dijitalleştirme işleminin amacı dokümanın sabitliğini, bütünlüğünü ve fiziksel özellikleri, içeriği ve belgenin bütünlüğünü korumak için belgenin kaynağını uzun süreli nesillere aktarmak için yapılan yazılım işidir¹². Ülkemiz coğrafyasının konumu gereği bütün çağlarda insanlık tarihinin gelişimine yönelik çok değerli mirasların olduğunu görmekte ve bilmekteyiz. Ancak bu mirasları bizden sonraki nesillere aktarabilmek adına gerekli önlemleri ve kayıt altına alınmasını sağlamak oldukça önemlidir. Kültür zenginliğimizi ve dünya insanlık tarihindeki önemli yerimizi dünya ile paylaşmak adına da oldukça değerlidir. Bu çalışmanın amacı da sahip olduğumuz mirasların farkında olup bu konudaki farkındalığımızı artırmak ve aday miraslarımızı kütüğe kayıt ettirme noktasındaki değerlendirmelere vurgu yapmaktır.

Figür 5 - Kültepe tableti örneği / İngilizce altyazılar gelecek

¹² Bullock 1999.s.48.

Kaynakça

ABID, A., 1996.

Memory of the world preserving our documentary heritage. In IFLA. General conference (pp. 63-72).

BOOMS, H. / JOLDERSMA, H. / KLUMPENHOUWER, R., 1987.

Society and the formation of a documentary heritage: issues in the appraisal of archival sources. Archivaria, 24, 69-107.

HARVEY, D. R. 2007.

UNESCO's Memory of the World Programme. Library Trends, 56(1), 259-274. 12.03.2016 tarihinde http://www.unesco.org/archives/multimedia/index.php?s=films_details&pg=33&vo=2&vl=Eng&id=215 adresinden erişildi.

MEMORY OF THE WORLD, 2016.

Programme Background 12.03.2016 tarihinde <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/about-the-programme/> adresinden erişildi.

OĞUZ, E. S., 2005.

UNESCO Dünya Belleği Programı ve Türkiye'nin Belgesel Mirasları. Türk Kütüphaneciliği, 19(3), 321-331.

BAYRAM, S. / KUZUOĞLU, R., 2014.

Kültepe Tabletleri VII-a, s. 645, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

SMEP, 2016.

Kültürel mirasın korunması. 07.03.2017 tarihinde http://www.ipkb.gov.tr/assets/data/files/ISMEP6_KültürelMirasınKorunması.pdf adresinden erişildi.

TODAIE, 2010.

Tarihi çevre korumanın yönetsel boyutu ve alan yönetimi. 02.07.2017 tarihinde http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/d78281b57424376_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi adresinden erişildi.

TONTA, Y., 2016.

Future of Cultural Heritage. New Review of Information Networking, 21(1), 63-78.

<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/memory-of-the-world/register/full-list-of-registered-heritage/registered-heritage-page-4/kandilli-observatory-and-earthquake-research-institute-manuscripts/>

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,63125/bogazkoy-tabletleri-ve-sfenks-almanya-1924-1942-1980198-.html>

<http://www.unesco-ci.org/photos/showphoto.php/photo/5702/title/title-page-of-al-qanun/cat/985>